ژن و ئەدەبی چیرۆک

ڤیرجینیا وۆلف(١)
لە فارسییەوە: ئارەزوو مەحموودی
(مەهاباد)

ئەم وتارە دەتوانێ هەڵگری دوو مانا بێ. یەکەمیان ژن و ئەو چیرۆکانەی نووسراوی ژنانن. ئەوی تریان ژن و ئەو چیرۆکانەی لە بارەیانەوە دەنووسرێن. ئەم تەمومژە بە ئەنقەستە، لەبەر ئەوەی کاتێ سەبارەت بە ژنانی نووسەر دەدوێین، دەبێ زۆر بە ئارامی هەڵسوکەوت بکەین. بارودۆخێکی وەها بەسەر بەرهەمی ژناندا کاریگەر بووە کە هیچ پەیوەندییەکی بە هونەرەوە نییە، بۆیە دەبێ جیا لە بەرهەمەکانیان سەرنج بدرێتە زۆر شتی تر.

سووک و ساناترین لێکۆڵینەوە لەسەر نووسراوەی ژنان هەر لە سەرەتاوە زۆر پرسیارمان بۆ دەورووژێنێ. دەستبەجێ دەپرسین کە بۆ ژنان بەر لە سەدەی هەژدە لە نووسیندا ڕەوتێکی بەردەوامیان نەبووە؟

بۆ هەر لەو کاتەوە بە شێوازێکی پیاوانە نووسیویانە و لە ڕێگەی ئەم شێوە نووسینەوە یەک لەدوای یەک شاکارە چیرۆکیەکانی ئەدەبی ئینگلیزییان خولقاندووە؟

بۆ هونەری ئەو سەردەمەیان لە فۆرمی چیرۆک دابووە و ئێشتاش تاڕادەیەک هەر بەم جۆرە ماوەتەوە؟ نەختێ بیر بکەینەوە، بۆمان دەردەکەوێ، بۆ وەڵامی ئەم پرسیارانە جگە لە چیرۆک، چیتر نادۆزینەوە.

وەڵام هەر ئێستا لە زیندانی دەفتەرە کۆنەکانی بیرەوەری، لە سووچی تاقە کۆنەکان، لەناو بیرەوەری فەرامۆش کراوی بە ساڵاچووەکاندا چاوەڕوانە.

دەبێ لەژیانە فەرامۆش کراوەکان بەدوایدا بگەڕێی. لەناو داڵانە تاریکەکانی مێژوو کە وێنەی چەندین بەرە لە ژنانمان بەشێوەیەکی ون و نادیار وێناکردووە، چونکە ئێمە ژن ناناسین.

مێژووی بەریتانیا، مێژووی ڕەچەڵەکی نێرە نەک مێ.

ئێمە سەبارەت بە ڕاستییەکان و جیاوازییەکانی هەموو کاتی ژیانی باپیرانمان ئاگادارین. ئەوان یان سەرباز بوون یان دەریاوان- خاوەن پلە و پۆستی گەورەبوون، یان یاسایان دامەزراندووە، بەڵام لە داپیرەکانمان، لە دایکانمان و لەبەرەی پێش وان چ بەجێ ماوە؟

هیچ شتێک جێ نەماوە، بێجگە لە سوننەت! یەکیان جوان بووە، ئەوی تریان قژ سوور، ئەوی دیکە شانازی ئەوەی بووە شاژن ماچ بکا. شتێکیان لەبارەوە نازانین، بێجگە لەناو و ڕێکەوتی زەماوەند و ئەوەی کە چەند منداڵیان بووە.

بەم جۆرە، ئەگەر بمانەوێ بزانین کە بۆچی ژنان لە فلانە سەردەمدا فلانە کاریان کردووە، بۆ هیچ بەرهەمیان نەبووە، لەلایەکی دیکەوە بۆ شاکاریان خوڵقاندووە، ئەوا ڕێگەیەکی دژوارمان لەبەرە. کەسێک بتوانێ لەو لاپەڕە کۆنانە وردبێتەوە، کەسێ توانایی ئەوەی بێ، ڕوخساری سەراوبنی مێژوو نیشان بداو لەو ڕێگەیەوە بەبێ دەستکاری شێوەی ژیانی ڕۆژانەی ژنی ئاسایی سەردەمی شکسپێر، یان میلتۆن یان جانسۆن وێنا بکا، نە تەنیا کتێبێکی سەرنجڕاکێش دەنووسێ، بەڵکو ڕەخنەگر بە چەکێک تەیار دەکا کە ئێستاکە نییەتی.

ژنی نوخبە بە ژنی ئاسایی بەستراوەتەوە. تەنیا ئەو کاتەی بۆمان دەرکەوێ بارودۆخی ژیانی ژنێکی ئاسایی چۆن بووە- خاوەنی چەند منداڵ بووە، ئایا خاوەنی پارەبووە، ژووری تایبەتی بووە؟ ئایا بۆ پەروەردەکردنی بنەماڵەکەی یارمەتی دراوە؟ ئایا پێشخزمەتی بووە، ئایا بەشێک لە ئیشی ناوماڵ ئەرکی ئەو بووە؟- تەنیا بە بەراوردکردن لەگەڵ شێوەی ژیانی و ئەو ئەزموونانەی ژنێکی ئاسایی لە بەردەستیدا بووە، دەتوانین لەسەرکەوتن یان شکستی ژنێکی نوخبە کە نووسەر بووە بدوێین. وادیارە بێدەنگیەکی نامۆ سەردەمێک چالاکی ئەدەبی لەسەردەمێکی دیکە جیا دەکاتەوە.

شەشسەد ساڵ بەر لەدایکبوونی مەسیح لە دوڕگەیەکی یۆنانیدا سافۆ و گرووپێکی بچووک لە ژنان شیعریان دەگوت. بێدەنگییەک بەسەردادێت. دواتر نزیک بە ساڵی ١٠٠٠ (پاش زایین) خاتوو موراساکی ژنێکی ئاریستۆکراتی ژاپۆنی ڕۆمانێکی زۆر دوور و درێژ و گەلێک جوان دەنووسێ، بەڵام لەبەریتانیای سەدەی

ئافراندنی هەموو بەرهەمێکی هونەری هەوڵدانێکی یەکجار زۆری پێویستە

شازدە کە سەردەمی بەرزترین چالاکی شانۆنووسان و شاعیران بوو، ژنان بێدەنگ بوون. ئەدەبیاتی سەردەمی شاژن ئەلیزابێت لەدەست پیاودایە. دواتر لە کۆتایی سەدەی هەژدە و لەسەرەتای سەدەی نۆزدە، جارێکی دیکە ژنان دەبینین کە خەریکی نووسینن. ئەم جارەیان لە بەریتانیا بە سەرکەوتنێکی بێ وێنەوە.

ئەم وەستانە، ئەم بێدەنگییە نامۆیە و ئەم سەرلەنوێ وەدەنگ هاتنەوە تاوانی یاسا و سوننەتە. لە ڕۆژگارێک وەک سەدەی پازدە، ئەوکاتەی باو بوو پیاو لە ژن بدا بەو تاوانەی لەگەڵ پیاوی هەڵبژاردەی دایک و باوکی زەماوەندی نەدەکرد بارودۆخی مەعنەوی بۆ پێکهێنانی بەرهەمی هونەری باش نەبوو. لە ڕۆژگارێک وەک سەردەمی ئۆستوارتەکان(٢)دا کە ژن بێ خواستی خۆی بە شوو دەدرا و دواتر تا ئەو جێگەیەی یاسا و سوننەت ئیزنی دەدا پیاو سەروەر و گەورەی بوو، چاوەڕوان نەدەکرا ژن کاتێکی هەبێ بۆ نووسین و سەرەڕای ئەوانەش دڵخۆشییەکی نەبوو.

ئێمە کە لە سەردەمی پەرەسەندنی زانستی دەروون شیکاریدا دەژین(٣) وردە وردە ئەم ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێ کە ژینگە و تەڵقین لەسەرزەین کاریگەری لە ڕادەبەدەری هەیە و بە یارمەتی یادەوەری و نامەکان بۆمان دەردەکەوێ کە ئافراندنی هەموو بەرهەمێکی هونەری هەوڵدانێکی یەکجار زۆری پێویستە و زەینی هونەرمەندگەلێک پشتگیری و ئاسایش دەخوازێ. ژیان و نامەکانی پیاوانێکی وەک کیتس(٤)، کارلایل(٥) و فلۆبێر(٦) لەو ڕاستیانە دڵنیامان دەکەن. کەواتە ئاشکرایە سەرهەڵدانی بێ وێنەی چیرۆک لەسەرەتای سەدەی نۆزدە لە بەریتانیا شایەدی ئەوەیە گۆڕانکارییەکی زۆر کەم لە یاساو داب و سوننەتەکاندا ڕووی داوە. ژنانی سەدەی نۆزدە هەلێکیان بۆ ڕەخسا و پلەی خوێندنیان بەرزتر بوو. ئیتر ئیزنی هەڵبژاردنی هاوسەر، تایبەت بە ژنانی چینی ناوەندی و سەرتر نەبوو. ئەمە خاڵێکی گرینگە کە هیچ کام لە چوار ژنی گەورەی ڕۆماننوس: «جین ئاستین، ئێمیلی برۆنتە، شارلۆت برۆنتە و جۆرج ئیلیۆت» منداڵیان نەبوو و دوانیان هیچکات زەماوەندیان نەکرد. گەرچی وێدەچوو کۆسپی سەر ڕێگای نووسەری هەڵگیرابێ، بەڵام ژنان زەختی زۆریان لەسەر

بوو بۆ ئەوەی تەنیا ڕۆمان بنووسن. ئەم چوار ژنە لە باری پسپۆڕی و کەسایەتییەوە جیاوازییان زۆر بوو.

«جین ئاستین» لە هیچ بوارێکدا لە جۆرج ئیلیۆت نەدەچوو. جۆرج ئیلیۆت لە هیچ بوارێکدا شێوەی ئێمیلی برۆنتەی نەدەدا. سەرەڕای ئەوانە هەر چواریان بۆ یەک ئیش بارهاتبوون. هەموویان کاتێ دەستیان بە نووسین کرد، ڕۆمانیان نووسی. چیرۆک ئاسانترین شێوەی نووسین بوو بۆ ژنان. ئەم شێوە نووسینە ئێستاش هەر بەردەوامە. هۆی لایەنگری زۆری ئەم شێوە نووسینە ئەوەیە کە لەناو شێوەکانی دیکەی هونەردا هۆش و سەرنجدانێکی کەمتری دەوێ. دەکرێ بۆ ماوەیەک دەست لە نووسینی ڕۆمان هەڵگری و دیسان سەرلەنوێ دەست بە نووسینی بکەیتەوە، بەڵام نووسینی شانۆنامە و شیعر بەم جۆرە کارێکی دژوارە.

جۆرج ئیلیۆت بۆ ئەوەی ئاگای لە باوکی بێ، دەستی لەکار دەکێشایەوە. شارلۆت برۆنتە بۆ ئەوەی چاوی پەتاتەکان دەربێنێ وازی لە نووسین دێنا. ژیان و بەسەربردنی کاتەکان لە ژووری دانیشتنی گشتی، لەگەڵ ئەوکەسانەی دەهاتنە لای، فێریان دەکرد هێزی زەینی خۆی بۆ بینین و توێژینەوەی کەسایەتیەکان تەرخان بکا. بەمجۆرە ئەو فێردەبوو کە ببێتە ڕۆماننووس نەک شاعیر.

تەنانەت لە سەدەی نۆزدەشدا ژن تەنیا لە چوارچێوەی ماڵ و هەستی خۆیدا دەژیا. لە ڕاستیدا ژنانی ڕۆماننووسی سەدەی نۆزدە بەهۆی ڕەگەزیانەوە لە بەشێک لە ئەزموونەکان بێ بەهرەکرابوو و هەر ئەم بێ ئەزموونییەش لەسەر بەنرخترین ڕۆمانەکانی ئەم سەدەیەی ژنانی نووسەر کاریگەریی هەبووە. کاریگەری گەورەی ئەزموون بەسەر ئەدەبی چیرۆکی حاشا هەڵنەگرە. بۆ وێنە ئەگەر جۆزێف کۆنراد(٧) دەریاوان نەبوایە، باشترین بەشی ڕۆمانەکانی نەدەخولقا.

ئەگەر ئەم ئەزموونانەی تۆلستۆی(٨) لەبەرچاو نەگرین کە وەک سەرباز لە شەڕ فێریان ببوو، یان زانستی سەبارەت بە ژیان و کۆمەڵگاکەی کە بەرهەمی ئەزموونەکانی ژیانی پیاوانی گەنج و دەوڵەمەند بوو لە ڕۆمانەکانی بسڕینەوە، بەشێکی گرنگی ڕۆمانی «شەڕ و ئاشتی» بەتاڵ دەبێتەوە، بەڵام لە خۆبایی و دەمارگیری(٩)، «بەرزاییەکانی بەر- با»(١٠)، «ویلێت»(١١)، «میدێل مارچ»(١٢) گشتیان بەدەست ئەو ژنانە نووسراون کە لەهەر چەشنە ئەزموونێک لە دەرەوەی ڕووداوەکانی نێو ژووری میوانداری تێنەدەپەڕی. ئەوان بێ بەهرەبوون لە ئەزموونی شەڕ یان دەریاوان یان سیاسەت و بازرگانی، تەنانەت ژیانی سۆزداریشیان بەتوندی لەژێر چاوەدێری یاسا و سوننەتدابوو.

کاتێ جۆرج ئیلیۆت بێ ئەوەی ببێتە هاوسەری یاسایی «لویس» لەگەڵی دەژیا، بیروڕای گشتی مۆری ڕیسواییان لەسەردا. ئەویش بۆ ئەوەی لەژێر گوشاری ئەو بۆچوونانە ڕزگاربێ لە دەرەوەی شار پەنای بردە سووچی تەنیایی، ئەمەش بێگومان کاریگەریی نێگەتیڤی کردە سەر نووسینی. خۆی دەڵێ: تا داوای بینینیان نەکردبایە حەزی نەدەکرد کەس ببینێ. ئەمە لە حاڵێکدابوو کە لەلایەکی دیکەی ئەورووپا، تۆلستۆی سەرباز لەگەڵ پیاوان و ژنانی هەموو چینێکی کۆمەڵگا بە ئازادی دەژیا، بێ ئەوەی کەس لۆمەی بکا و سەرچاوەی مەزن و هێزی سەرسوڕهێنەری ڕۆمانەکانی هەر ئەم ئازادییە بوو.

بەڵام ئەزموونەکانی نووسەر کە بەناچاری کەم بوون تەنیا هۆکارێک نەبوو کە لەسەر ڕۆمانی ژنان کاریگەری هەبێ. ئەم ڕۆمانانە لەسەدەی نۆزدەدا تایبەتمەندییەکی دیکەشیان بوو کە کاریگەری ڕەگەزی نووسەریان پێوە دیارە. لە «میدێل مارچ» و «جین ئاییر»دا نە تەنیا هەست بەبوونی نووسەر دەکەین وەک چۆن لە ڕۆمانەکانیدا بۆ وێنە هەست بە بوونی کەسایەتی چارلز دیکێنز دەکەین هەربەمجۆرەش هەست بە بوونی ژنێک دەکەین کە ڕەنجاوە لەو ڕەفتارەی لەگەڵ ڕەگەزەکەی دەکرێ و داوای مافەکانی دەکا. ئەم تایبەتمەندییە فاکتەرێک دەخاتە نێو نووسراوەی ژنانەوە کە لە نووسراوەکانی پیاواندا لە غیابدایە و تەنیا ئەوکاتەی لەنووسراوەی پیاواندا دەبینرێ کە نووسەرەکە کرێکار یان ڕەشپێست بێ یان کەسێک بێ بەهۆیەکی دیکە لە نزم بوونی پلەی خۆی ئاگادارە. ئەم زانیارییە ڕێ ون دەکا و هۆیەکە بۆ لاوازبوون، ئاواتی داکۆکی لە مافی تاک یان ئەو کەسایەتییەی تووڕەیی یان ناڕەزایی خۆی دەردەبڕێ، کاریگەرییەکی ناشیرین لەسەر خوێنەر دادەنێ. دەڵێی لەم شوێنەوە، خوێنەر سەرنجی دەداتێ لەباتی دەنگێک، دوو دەنگ دەبیستێ، پتەوترین هۆی لێهاتوویی «جین ئاستین» و «ئێمیلی برۆنتە» لەوەدایە بێ بەهادان بە لۆمە و گاڵتەی خەڵکان، ڕێی خۆیان دەبڕن. لە بارودۆخێکی وەهادا تووڕە نەبوون، زەینیەتێکی زۆر ئارام یان زۆر بەهێز دەخوازێ. کاتێ گاڵتەپێکردن و لۆمەکردنی ئەو

ژنانەی سەرقاڵی ئیشی هونەرین بەڕەوا دەزانرا، هەرجۆرە هەڵوێستێک لەلایەن ژنانەوە شتێکی ئاسایی بوو. کاریگەریی ئەم هەڵوێستە لە دڵ ڕەنجاوی شارلۆت برۆنتە و بێ هەڵوێستی جۆرج ئیلیۆت-دا دەبینین. لە هەڵبژاردنی بابەتدا، لە خۆپەرەستی نائاساییاندا، لەسەرگەردانی نائاساییاندا و لە هەموو شوێنێکی بەرهەمەکانی ژنانی نووسەری پلەنزمیش ئەم کاریگەرییە دەبینرێ. هەروەها زۆرجار بەشێوەیەکی نەستکردانە دوو ڕوویی دەخزێتە ناو بەرهەمەکانیان.

ڕوانگەیەک هەڵدەبژێرن کە لایەنگری لە دەسەڵات دەکات. وێنەیەک دروست دەبێ یان پیاوانەیە یان ژنانە. یەکپارچەیی واتە پێویستترین تایبەتمەندیی هەموو بەرهەمێکی هونەری لە کیس دەدات. وادیارە نووسراوەی ژنان گۆڕانکارییەکی گەورەی بەسەرداهاتووە. واتە گۆڕانی شێوەی ڕوانین. نووسەری ژن ئیتر بیرکردنەوەیەکی تاڵی نییە، تووڕە نییە. ئیتر لەکاتی نووسیندا هەڵناستێ و داوای یەکسانی ناکا. لە سەردەمایەک نزیک دەبینەوە- گەرچی هێشتا پێی نەگەیشتووین- کە کاریگەرییە نامۆ و ناخۆشەکان لە نووسراوەی ژناندا کەم یان بزر دەبێ. ژن دەتوانێ سەرنج بداتە هیواکانی بێ ئەوەی بیر لە دنیای دەرەوە بکاتەوە. ئێستا ژنی ئاسایی وردە وردە دەتوانێ خاوەن خەیاڵێکی ئارام بێ کە ماوەیەکی زۆر تەنیا مافی نوخبەکان بووە. کەواتە ڕۆمانە مامناوەندییەکانی ئەوڕۆی ژنان ڕەسەنتر و سەرنج ڕاکێشترن لە ڕۆمانەکانی سەد یان تەنانەت پەنجا ساڵ لەمەوپێش. بۆ نووسینی خواستەکانیان ڕووبەڕووی دژواری زۆر دەبنەوە، ئەمەش ڕاستیەکە هێشتا وەک خۆی بەردەوامە. لە هەنگاوی یەکەمدا دژوارییەکان تەکنیکین- شتێکی بەڕواڵەت ئاسان- بەڵام لە کردەوەدا سەرسوڕهێنەر. واتە هەر ئەوەی کە شێوەی ڕستە بۆ مەبەستی ژن گونجاو نییە. ڕستە دەستکردی پیاوە، زۆر سەرزارەکی، زۆر دژوار و ئاڵۆزتر لەوەیە ژنان کەڵکی لێ وەرگرن.

لە ڕۆماندا گۆڕەپانێکی وەها بەربڵاو وەخۆدەگرێ، دەبێ ڕستەیەکی ئاسان و ئاسایی بدۆزێتەوە کە لەسەرەتای کتێبەوە تا کۆتاییەکەی خوێنەر بەرەو خۆی ڕابکێشێ و دەبێ ژن خۆی ئەم ڕستەیە بخوڵقێنێ.

دەبێ ڕستەکان ئەوەندە تێک بدا و سەرلەنوێ دایانڕێژێتەوە و ئەوەندە دەستیان تێوەربدا بێ ئەوەی شێوازی داڕشتنەکەی تێکبچێ. ڕستەیەک بخوڵقێنێ کە شێوەی ئاسایی و سروشتی ئەندێشەی ئەوی پێوە دیاربێ. بەڵام ئەمانە تەنیا کەرەستەیەکن بۆ گەیشتن بە مەبەست. مەبەست ئەوکاتە دێتەدی ژن ئازا بێ و تەنگ و چەڵەمەی بەردەمی لەناوبەرێ و بڕیار بدا بە خۆی وەفادار بمێنێتەوە، چونکە ڕۆمان لە هەموو حاڵەتێکدا دەستوورێکە لە بارەی هەزاران بابەتی جیاوازەوە. بابەتی مرۆڤایەتی، سروشتی، ئاسمانی و هەوڵدانە بۆ پەیوەندی نێوانیان.

لە هەموو ڕۆمانە ناسراوەکاندا، ئەم فاکتەرە جیاوازانە بە یارمەتی خەیاڵی نووسەر لە جێی خۆیان سەقامگیر دەبن، بەڵام ڕەوتێکی دیکەش بەسەریاندا زاڵە کە لەلایەن داب و نەریتەوە دادەسەپێنرێ، چونکە ئەم داب و نەریتە لەدەستی ئەو پیاوانەدایە کە سیستەمی بەهاکانیان داڕشتووە. ئەم بەهایانەی تاڕادەیەکی زۆر بەسەر ڕۆمانیشدا زاڵە زیاتر لە ژیان سەرچاوە دەگرێ.

ژنان خۆیان دەدەنە دەست ڕۆحێکی شاعیرانە و کەمتر تێکەڵاو بە ڕاستییەکان دەبن

سەرەڕای ئەمانە: لەوە دەچێ، ویست و داواکانی ژن و پیاو چ لە ژیان و چ لە هونەردا یەک جۆر نەبن. بۆیە ژنێک کە دەست دەکا بە نووسینی ڕۆمان، ئەو ئارەزووەی بۆ زەق دەبێتەوە کە بەها چەسپێنراوەکان بگۆڕدرێن: بە گرنگ دانانی ئەو شتەی لەلای پیاوان چرووکە و بەکەم دانانی ئەو شتەی لەلای پیاو گرنگە و هەڵبەت هەر بەهۆی ئەم گۆڕانە ڕەخنەی لێ دەگرن، لەبەر ئەوەی ڕەخنەگرانی پیاو لە بەرانبەر هەرهەوڵێکدا بۆ گۆڕانی بەهاکان سەریان سوڕدەمێنێ و تەنیا لەبەر ئەوەی لەگەڵ ڕوانگەی ئەوان جیاوازە، بەلاواز یان کەم بەهای دادەنێن، بەڵام زۆر ناخایەنێ ژنان لەم بارەشەوە بەسەربەخۆیی زیاتر دەگەن. وردە وردە بایەخی زیاتر بۆ بۆچوونەکانیان دادەنێن و هەر بەم هۆیەوە بابەتی ڕۆمانەکانیان گۆڕانی بەسەردادێ. وادیارە کەمتر لەجاران سەرنج دەدەنە خۆیان و زیاتر سەرنج دەدەنە ژنانی تر، لەسەرەتای سەدەی نۆزدەدا ڕۆمانی ژنان زیاتر ژیاننامە بوو. ژنان حەزیان دەکرد ڕەنجەکانیان نیشان بدەن و داوای ئەوە بکەن یەکسانی سەقامگیر بێ و ئەمە یەکێ لە هۆیەکانی نووسینی ژنان بوو. ئەم مەیل و حەزە ئێستا

زۆر پێویست نییە. بۆ ئەوەی لەسەر ژنان بنووسن دەستیان کردووە بە لێکۆڵینەوە لەسەر ڕەگەزی خۆیان، کارێک کە لەمەوبەر هیچکات نەکرابوو.

هەڵبەت تا ئەم دواییەش ژن لە ئەدەبیاتدا دەستکردی پیاو بوو. ئەم ڕێگایە، ڕێگەیەکی دژوارە، گرفتی زۆرە و دەبێ بەسەریاندا زاڵ بێ.

ئەگەر بەگشتی باس بکەین، نە تەنیا توێژینەوە لەسەر بارودۆخی ژنان دژوارترە لە هی پیاوان، بەڵکو ژیانیشیان کەمتر لە ژیانی پیاوان دەکەوێتە بەر تاقیکاری و هەڵسەنگاندنی ڕووداوە ئاساییەکان. لە ژیانی ڕۆژانەی ژنێکدا هیچی تێدا نامێنێ کە هەستی پێ بکرێ خواردنەکە خوراوە. منداڵەکان گەورە بوون و ڕۆیشتوون، هیچ نەماوە ئاماژەی پێ بکرێ. ڕۆمان دەبێ دەستەو داوێنی کام خاڵی بەرز و گرنگی ژیانی ژن بێ؟ وەڵام دانەوەی ئاسان نییە. ژیانی خاوەنی تایبەتمەندییەکی نەناسراو و لە ڕادە بەدەر سەرسوڕهێنەر و هەڵبەرە. جاری یەکەمە ئەدەبیات بەشێوەی چیرۆک دەست دەکات بە لێکۆڵینەوە لەم وڵاتە تاریکە و لەم کاتەشدا ژن ناچارە ئەم گۆڕانکارییە تۆمار بکا کە لە زەین و خووی ژناندا ڕووی داوە. دەبێ چاوەدێری ئەمە بکا کە ڕەوتی شاراوە و نهێنی ژیانی ژنان چۆن کۆتایی دێ. ئێستا کە ئەو ژیانە دەکەوێتە بەرچاوی دنیای دەرەوە، دەبێ ئەو ڕەنگ و نسێ تازانە ئاشکرا بکات کەوا خەریکی خۆنواندنن. کەواتە ئەگەر بمانەوێ تایبەتمەندی ئێستای ڕۆمانی ژنان لە چەند وشەدا کۆکەینەوە دەڵێین: بوێرە، ڕووڕاستە، وەفادارە بەو شتەی ژنان هەستی پێدەکەن. تاڵ نییە، سوورنییە لەسەر ژنانەبوونی، بەڵام لەم حاڵەشدا ئەو کتێبەی ژنێک دەینووسێ لە جۆری پیاوان نییە. ئەم تایبەتمەندییانە زۆر زیاتر لەجاران باون و تەنانەت ڕاستی و پاکی دەبەخشنە بەرهەمە پلە دووەم و سێیەمەکانیش، بەڵام سەرەڕای ئەم تایبەتمەندییانە، دوو تایبەتمەندی دیکەش شایانی باس کردنن. ئەم گۆڕانکارییە ژنی ئینگلیزی لە بوونەوەرێکی سست و بێ شوناس و سەرلێشێواوەوە کردە هاووڵاتییەکی دەنگدەر و خاوەن پیشە و بەرێوەبەر. ژیان و هونەری ژنی لە شەخسی بوون دوور خستۆتەوە. پەیوەندییەکانی ئێستای نە تەنیا هەستیارانەن بەڵکو ڕۆشنبیرانە و سیاسیشن. سیستەمی پێشوو بەسەریدا سەپاندبوو تەنیا لەڕوانگەی مێرد یان براکەی یاخود لە ڕوانگەی بەرژەوەندییەکانی ئەوانەوە بڕوانێتە هەموو شتێک، بەڵام ئێستا ئەو سیستەمە جێی خۆی داوە بە بەرژەوەندییە ڕاستەوخۆکان و ئاکاری کەسێک کە دەبێ سەربەخۆ بێ و بەهیچ کەس نەبەسترابێتەوە.

لە ڕابردوودا وەک تاک تەنیا سەرقاڵی ئیشەکانی خۆی بوو، بەڵام لەمەوبەدوا سەرنج دەداتە کەسانێکی دیکە. ئاساییە ڕۆمانەکانی زیاتر هەڵگری ڕەخنەن لەکۆمەڵگا و کەمتر خەریکی لێکۆڵینەوەی ژیانی تاکن. ئێستا چاوەڕوانی ئەوە دەکرێ. ژنانیش وەک پیاوان بەشداری لە دەسەڵاتدا بکەن، بەشدارییەک کە بەدرێژایی مێژوو تەنیا مافی پیاوان بوو و ژنیش بێبەش.

ئێستا ڕۆمانەکانیان لەگەڵ ناڕاستیەکانی کۆمەڵگا و چارەسەرکردنی ئەم ناڕاستیانە ڕووبەڕوو دەبێتەوە. لەمەوبەدوا ژنان و پیاوانی ناو ڕۆمانەکان دەبینین کە نە تەنیا پەیوەندیەکی عاتیفیان بەیەکەوە هەیە لەگەڵ ئەمەشدا بە یەکەوە ژیان و ڕێککەوتنیان لەگەڵ هەموو گرووپ و چین و ڕەگەزێکی کۆمەڵگا دەبینن و ئەمە گۆڕانکارییەکی تاڕادەیەک گرنگە.

بەڵام بۆ ئەوکەسانەی لایەنگری لە هونەر دەکەن گۆڕانکارییەکی سەیرتر بەرێوەیە. دوورکەوتنەوەی ژنانی لە ژیان شەخسی و سەرنجدان بە ژیانی کەسانی دیکە ڕۆحی شاعیرانە دەبووژێنێتەوە و هەر ئەو شیعر و شاعیرێتییە کە ئێستاش بەلاوازترین بەشی ئەدەبیاتی ژنانە دادەنرێ.

ژنان خۆیان دەدەنە دەست ڕۆحێکی شاعیرانە و کەمتر تێکەڵاو بە ڕاستییەکان دەبن و ئیتر ڕازی نابن بە وردبینییەکی سەرسوڕهێنەر وردترین بینینە شەخسیەکانیان تۆمار بکەن. ئەوان سەرقاڵی وەڵام دانەوەی گەلێک پرسیاری دوور و درێژن کە لە سەرەوەی پەیوەندی شەخسی و سیاسیانەوەیە و شاعیر بەدوای وەڵامیاندا دەگەڕێ. پرسیار سەبارەت بە چارەنووسمان و مانای ژیان. بێگومان ڕوانگەی شاعیرانە بناغەکەی لەسەر سەرمایە دامەزراوە و پەیوەندی هەیە بەکاتی پشوودان و دەسکەوتێکی مادی باش و دەرفەتێکی کە ئەو دەستکەوت و پشوودانە سازی دەکا بۆ تێڕوانینێکی ئازاد و کراوە.

ئاساییە ژنان بە کەڵک وەرگرتن لە پارەو کاتی پشوودان زیاتر لەجاران سەرقاڵی چالاکی ئەدەبین. باشتر و وشیارتر کەڵک لە ئامرازەکانی نووسین وەردەگرن،

هەروەها لە تەکنیکدا ئازاتر و دەوڵەمەندتر دەبن. مەزنی نووســـراوەی ژنان لە ڕابردوودا پێکهـــاتەی بیـــرورا و بۆچوونی ئاسمانییان بوو- وەک ئاوازی (Blackbird or Thrush) زاتی بوو. لە دڵەوە هەڵدەقوڵی، بەڵام وشەکان تەنیا لاپەڕەیان ڕەش دەکردەوە، واتە زۆر و بۆر بوون. ئەگەر ژن لە داهاتوودا کات و کتێب و شوێنێکی بچووکی دەست کەوێ ئەوا ئەویش وەک پیاوان ئەدەبیات لە جلی هونەردا دەبینێ و بۆ وەدەست هێنانی هەوڵ دەدات.

توانای ژیان پەروەردە و بەهێز دەبێ. لەمەوبەدوا ڕۆمان نابێتە گۆڕەپانی دەربڕینی هەستی شەخسی. لەداهاتوودا زۆر زیاتر لە ئێستـا، ڕۆمـان بە ئافراندراوێکی هونەری دادەنرێ و زیاتر لەجاران سەرنج دەدرێتە خاڵە بەهێز و لاوازەکانی. ڕۆژگارێک دێ ژنان بەجۆرەکانی دیکەی هونەرەوە سەرقاڵ دەبن کە تا ئێستا زۆر کەم سەرقاڵی بوون. شێـــوەکـانی دژوارتر و ناسکتـری هونەر وەک: وتارنووسین و ڕەخنە یان نووسینی مێـژوو و ژیاننامـە، ئەمـەش لەئاکامدا بە قازانجی ڕۆمانە، لەبەر ئەوەی نە تەنیا ڕۆمـان لە باری ناوەرۆکەوە باش دەبێ بەڵکو ئەم نامـۆییەش وەدەر دەنێ کـە تەنیـا سادەبوونی ڕۆمـان سەرنجی ڕاکێشاون و دڵیان لە شوێنێکی دیکەیە.

بەم جۆرە ڕۆمان لە چنگ تەمومژی مێژوو و ڕاستەقینە کە لە سەردەمای ئێمە فۆرمی ڕۆمانیان تێکداوە، ڕزگار دەبێ. ئەگـەر پێـشـبینی بکرێ: ژنان لە داهاتوویەکی نزیکدا، ڕۆمانی کەمتر، بەڵام باشتر دەنووسن و نە تەنیا ڕۆمان، بەڵکو شیعر و ڕەخنە و مێژووش دەنووسن، بەڵام بێگومـان بەرلەوە دەبێ چاوەڕوانی هاتنی سەردەمێکی زێڕین و بەشکۆ بین، چاوەڕوانی ئەوە بین کـە ژنان بەو شتە گەیشتـوون کـە پێشـتر لێی بێبەری بوون واتە: پشوودان، پارە، ژووری تایبەت.

پەراوێزەکان:

١- ئەم وتارە کە یەکەم جار لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٢٩ لە گۆڤـاری ئەمـریکایی Forum لەچاپ درا بەرهەمی ئاخـافتنی ڤیـرجـینیا وۆلفـە کـە سـاڵێک پێشـتـر لە دوو زانکۆی ژنانە لە کەمبـریج بەناونیشـانی گشـتیی ژن و ئەدەبی چیرۆک پێشکەشی کردبوو. (چەند ساڵ داوی مەرگی ڤیرجینیا هاوسەرەکەی لیۆناردۆ وۆلف ساڵی ١٩٥٨ ئەم وتارەی لەبەریتانیا بڵاوکردەوە) لەمانگی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٢٩ ڤیرجینیا وۆلف ناوەرۆکی ئەم ئاخافتنەی بە شیـکردنەوە و لێکدانەوەیەکی زیاتر کردە کـتێب کـە لەژێر ناوی «ژووری تایبەت» هاوکات لە بەریتانیا و ئەمریکا لە چاپ درا.

٢- خانەدانی پاشایەتی ئیسکاتلەندی و بەریتانی کە لەبەرەی ویلیامی نەبەزن. ئەم خانەدانە لەنیوەی سەدەی چواردەی زایینی و بە درێژایی سەدەی حەڤدە لە سەرانسەری وڵاتی بەریتانیای گەورە خاوەن دەسەڵات بووە.

٣- سـەردەمی ژیانی ڤـیـرجـینیـا هاوکـات بوو لەگـەڵ ژیانی زیگمۆند فرۆید باوکی زانستی لێکۆڵینەوەی دەروون کە تیۆرەکانی پێشکەش بەجیهان کرد.

٤- (١٨٣١- ١٧٩٥) johnkeats شـاعـیـری ناسـراوی بەریتانی.

٥- (١٨٨١- ١٧٩٥) Thomas carlyle مێـژووناس و نووسەری ئیسکۆتلەندی.

٦- (١٨٨٥- ١٨٢١) Gustave Flaubert ڕۆمـانـنووسی فـەڕەنسی، خـولـقـێنەری ڕۆمـانی بەناوبانگی مـادام بواری.

٧- (١٩٢٤- ١٨٥٧) joseph Conrad- ڕۆمـانـنووسی بەریتـانی بە ڕەگەز ڕووس کـە لە سـاڵی ١٨٩٤ لەناوکـەشتـیـیـە بازرگـانیـیـە فـەڕەنسی و بەریتـانیـیـەکـاندا ئیشی دەکرد و دواتر دەسـتی بە نـووسین کـرد. شـارەزایی کـۆنراد لەگـەڵ دەریاوانی کاریگەریی کردۆتە سەر زۆربەی ڕۆمانەکانی.

٨- (١٩١٥- ١٨٢٨) Leo Tols toi ڕۆمـــــانـنـووس و فەیلەسووف و خواناسی ڕووس، خولقێنەری ڕۆمانی گەورەی «شەڕ و ئاشـتی» بەشـدای لە شـەڕی کـەریمە (٥٦- ١٨٥٤)دا کـردو لە کـۆتایی شـەڕدا لە هێـزی لەشکری هاتە دەرەوە و سـەرقـاڵی خوێندنەوە و نووسین بوو.

٩- Pride and Prejudice: نووسینی جین ئاستین.

١٠- wuthering Heights: نووسینی ئێمیلی برۆنتە.

١١- Villette: نووسینی شارلۆت برۆنتە.

١٢- Middle March: نووسینی جۆرج ئیلیۆت.

سەرچاوە:

ویرجینیا وولف، زن و ادبیات، نشر چشم، چاپ اول ١٣٨٢